

ดอกอะซะงะโอะ กับ “พันธุ์กรรม” คนญี่ปุ่น

▲ ดอกอะซะงะโอะสีแดงอมชมพูพันธุ์ Maru-zaki

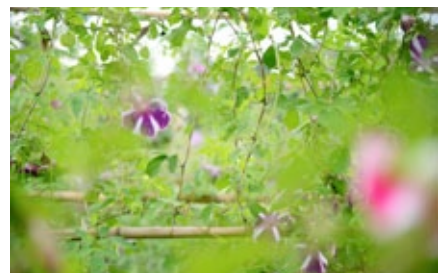
ครั้งแรกที่เราได้รู้จักดอกอะซะงะโอะ (朝顔) คือ เมื่อลูกชายหัวแก้วหัวแหวนกลับมาจากโรงเรียนพร้อมกระถางดอกไม้พลาสติกสีฟ้าที่มีราวไม้ปักอยู่รอบๆ ตอนป.1 เมื่อถามลูกว่า คืออะไร ลูกบอกว่าเป็นการบ้านในฤดูร้อนของเขาที่ต้องคอยเฝ้าดูพัฒนาการของต้นไม้ และดอกไม้ที่จะออกดอกทุกเช้าในช่วงปิดเทอมฤดูร้อน

ดอกอะซะงะโอะ หรือ “Morning Glory” เป็นดอกไม้ที่ผู้คนปลูกกันมากในฤดูร้อน ส่วนใหญ่แล้วจะมีดอกกลมคล้ายดอกผักบุ้งบานเฉพาะยามเช้า และช่วงเย็นก็จะโรยไป บ้านที่มีสวนของตนเองมักจะลงต้นในดินบ้านที่มีที่น้อยหรือเป็นห้องชุดก็จะปลูกไว้ในกระถางที่ระเบียงโดยทำราวให้ไต่ขึ้นไปด้านบนจนกลายเป็นกันสาดกันแดดหน้าร้อน อะซะงะโอะเป็นพืชล้มลุกมีถิ่นฐานดั้งเดิมในประเทศเขตร้อนในเอเชีย เช่น ไทย กัมพูชา และเขิงเขาสูงทางตอนใต้ของจีน เผยแพร่เข้ามาในญี่ปุ่นผ่านคนละกรรมทูตที่เดินทางไปศึกษาที่เมืองจีนในสมัยนารา (ค.ศ.710-794) ในฐานะของยาจีนสำหรับรักษาโรคท้องเสียหรือใช้เป็นยาขับปัสสาวะ มาได้รับความนิยมในฐานของดอกไม้สำหรับชมความงามกันในปลายสมัยเอโดะ

(ค.ศ.1804-1860) เมื่อนักרבชั้นประทวนแถวตำบลโอะกะจิมะจิ (Okachimachi) ในเมืองอะโตะ (กรุงโตเกียว) พากันเลี้ยง และพัฒนาสายพันธุ์กันอย่างกว้างขวางจนทำให้เกิดสายพันธุ์จำนวนกว่า 700 ชนิด มีสีส้ม และหน้าตาแตกต่างกันไปไม่เหมือนกับดอก Morning Glory ที่พบเห็นทั่วไปในเมืองไทยเราหรือในประเทศอื่นๆ บางพันธุ์มีสีชมพูสด มีกรอบสีขาวริมกลีบทั้ง 5 บางดอกเป็นสีฟ้าอมน้ำเงินมีลายสีขาวพาดอยู่เพียงกลีบเดียว บางดอกครึ่งหนึ่งเป็นสีม่วง อีกครึ่งหนึ่งเป็นสีขาว บางดอกเป็นแฉกๆ หายาก บางดอกไม่คลี่บานเป็นดอกตูมเท่านั้น แต่ดูอย่างเดียวก็เพลินแล้ว

ทุกปีระหว่างวันที่ 6-8 กรกฎาคมที่ตำบลอิริยา (Iriya) ในเขตไดโต (Daito-ku) ย่านเก่าแก่ในโตเกียวยังมีเทศกาลอะซะงะโอะ (Iriya Asagao Matsuri) กันเป็นประจำ โดยจะมีพ่อค้าแม่ค้าในชุดฮัปปิ (เสื้อคลุมญี่ปุ่น) กว่า 120 เจ้านำเอากระถางดอกอะซะงะโอะกว่า 20,000 กระถางมาวางขายพร้อมตะโกนเรียกแขกกันอย่างครึกครื้นตั้งแต่ตี 5 จนถึง 11.00 น. ว่ากันว่า ในสมัยเอโดะที่ดินแถวนี้เหมาะกับการปลูกดอกอะซะงะโอะมาก จึงมีชาวสวนดอกไม้มาตั้งบ้านเรือน และร้านค้าอยู่หลายสิบราย ในปลายสมัยเมจิ (ค.ศ.1889-1906) นายนาริตะยะ โทะมะจิโร่ (Naritaya Tomejiro) ชาวสวนในตำบลคนหนึ่งซึ่งเลื่องลือว่าเป็นยอดนักเลี้ยงดอกอะซะงะโอะได้ออกเดินทางพันธุ์แปลกๆ มาจากเกียวโต โอซากา และในโตเกียวกว่า 84 ชนิดมาจัดแสดง และยังมีหมั่นนำดอกไม้ที่เลี้ยงดูนานาพันธุ์ไปจัดแสดงตามที่ต่างๆ สร้างชื่อเสียงให้กับตำบลอย่างมาก ช่วงนั้นดอกอะซะงะโอะที่เป็นที่นิยมไม่ใช่ดอกกลมๆ เช่นที่เห็นกันทั่วไปในทุกวันนี้ ส่วนใหญ่เป็นชนิด “คะวะริซะกิ” (Kawari-zaki) รูปร่างเป็นแฉกๆ เหมือนดอกเบญจมาศบ้าง เป็นแบบกลีบซ้อนเหมือนดอกโบตั๋นบ้าง ว่ากันว่าช่วงนั้นเป็นช่วงพีคของการค้า และเลี้ยงดอกอะซะงะโอะทั่วไ

ปัจจุบันนี้ มีชมรมผู้นิยมปลูกดอกอะซะงะโอะอยู่ทั่วทั่วประเทศ ญี่ปุ่น พวกเขามักจะบอกกันว่า “การเลี้ยงดูดอกอะซะงะโอะคล้ายๆ การเลี้ยงดูเด็ก จะโตเป็นผู้ใหญ่อย่างไรไม่อาจคาดการณ์ได้ ได้แต่ตั้งความหวังตั้งแต่เมื่อใบเลี้ยง 2 ใบคู่เริ่มคลี่บาน” ในปีหนึ่งๆ พวกเขาจะเตรียมเมล็ดที่เก็บแยกเป็นซองๆ ตามสายพันธุ์ที่จัดบันทึกไว้ นำมาแยกปลูกเป็นร้อยๆ

▲ ตามสวนสาธารณะทั่วไปจะพบเจ้าหน้าที่ทำราวให้ดอกอะซะงะโอะไต่เลื้อยจากราวเดือนสิงหาคมไปจนถึงกลางเดือนกันยายน

▲ จากกิ่ง และใบที่เลื้อยขึ้นไปตามราวที่ทำ ต้นอะซะงะโอะมักได้รับความนิยมปลูกแทนกันสาดตามหน้าต่างบ้านในหน้าร้อน

▲ สีม่วงอ่อนคล้ายดอกผักบุ้ง แต่จะแตกต่างตรงที่มีขอบสีขาวรอบกลีบทั้งห้า เวลาโดนแดดยามเช้าจะโปร่งใสสวยงามมาก

▲ ดอกสีแดงอมชมพูและสีม่วงเข้มตัดกันสวยงาม

▲ ดอกอะชะวะโอะกับลูกฟุเซนคัทซุระ (Fusen-katsura)

▲ ดอกตูมจะเริ่มทยอยบานเรื่อยๆ ต้นนี้ที่หน้าโรงเรียนอนุบาลแห่งหนึ่งในโอซากา

กระถาง และจะคัดเอาต้นที่มีใบเลี้ยงลักษณะเด่นที่มีโอกาสเจริญพันธุ์เป็นแบบ “Kawari-zaki” ได้ออกไปเลี้ยงดูต่างหากภายใต้กฎพันธุ์กรรมที่ได้เรียนรู้มาตั้งแต่บรรพบุรุษในสมัยเอะโดะ เช่นโอกาสที่จะเกิดพันธุ์ดอกกลมกลีบเดียวจะเท่ากับ 9 ต่อ 16 พันธุ์ดอกใบต้น 3 ต่อ 16 และพันธุ์แบบกลีบแฉก 1 ต่อ 16 เป็นต้น ยิ่งเมื่อโลกออนไลน์แพร่หลายเช่นทุกวันนี้ พวกเขาพากันสร้างบล็อกแนะนำการเลี้ยงดูหรือนำเอาภาพดอกอะชะวะโอะพันธุ์ใหม่ๆ มาอวดกันอย่างสนุกสนาน เมื่อเร็วๆ นี้ยังมีข่าวว่านักพันธุ์กรรมในมหาวิทยาลัยเคโคะชิมะท่านหนึ่ง ที่นำเอาเมล็ดอะชะวะโอะมาวิจัยพันธุ์กรรมติดต่อกันมาเป็นสิบๆ ปีแล้วได้เปิดเผยผลการวิจัยร่วมกับสถาบันวิจัยกลีบดอกไม้เพื่อการเกษตรในจังหวัดอิบะระกิ ว่าได้ค้นพบยีนที่มีหน้าที่ควบคุมระยะเวลาการบานของดอกไม้ที่มีชื่อว่า EPH1 และเมื่อนำเอายีนนี้ไปทดลองกับดอกอะชะวะโอะที่ปกติจะบานได้เพียง 13 ชั่วโมงเท่านั้น ปรากฏว่าสามารถบานได้ถึง 24 ชั่วโมง สร้างความฮือฮาในหมู่ผู้นิยมปลูกดอกอะชะวะโอะกันอย่างมาก

คนทั่วไปรวมทั้งผู้เขียนมักจะรู้จักดอกอะชะวะโอะกันตอนตนเองอยู่ ป.1 หรือเมื่อลูกของตนขึ้น ป.1 เพราะดอกอะชะวะโอะได้รับเลือกให้เป็นดอกไม้ที่เด็ก ป.1 ในโรงเรียนทั้งรัฐบาล และเอกชนทั่วประเทศต้องเฝ้าดูพัฒนาการมากกว่า 6-70 ปีแล้ว เด็กๆ ทุกคนจะได้รับแจกเมล็ดพันธุ์จากคุณครูกันตั้งแต่ราวปลายเดือนมิถุนายน โดยจะนำลงปลูกในกระถางพลาสติกที่มีราวให้กิ่งเลื้อยไต่เมื่อโตขึ้นได้ ทั้งกระถาง และทั้งเมล็ดดอกอะชะวะโอะส่วนใหญ่เป็นสมบัติที่ตกทอดกันมาจากเด็ก ป.1 ในปีก่อนหน้านี้ เมล็ดจะเริ่มแตกใบเลี้ยงคู่ 2 ใบราว 14 วันหลังจากนั้น เด็กๆ จะเขียนชื่อของตนไว้ที่ขอบกระถาง และนำไปเรียงกันไว้ที่ระเบียงหน้าห้อง คอยรดน้ำดูแลก่อนที่จะหิ้วกลับมาบ้านเพื่อทำบันทึกพัฒนาการ ต่อหลังจากที่โรงเรียนปิดเทอมฤดูร้อนจากวันที่ 21 กรกฎาคมจนถึงวันที่ 31 สิงหาคม

ผู้เขียนเคยท้วงติงต่อคุณครูว่าเหตุใดไม่ให้เด็กเลือกดูดอกไม้ที่ตนเองชอบ เหตุใดเด็กๆ ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ชุกไกโด โตเกียวหรือโอกินาวาซึ่งต่างก็มีดอกไม้ประจำท้องถิ่นของตนเอง ต้องดูแต่ดอกอะชะวะโอะอย่างเดียว คุณครูท่านนั้นบอกแต่เพียงว่า “มันเป็นดอกไม้ที่เลี้ยงดูง่าย แครดน้ำเข้าเย็นแล้วคอยดูว่ามีดอกบานกี่ดอก หุบกี่ดอก ง่ายต่อการสังเกตสำหรับเด็ก ป.1” แต่ตอนนั้น ผู้เขียนก็ยังไม่เห็นเหตุผลเพียงพอที่จะให้เด็ก ป.1 ทุกคนทั่วประเทศต้องดูแต่ดอกอะชะวะโอะมาเป็นเวลา

กว่า 6-70 ปี จนกระทั่งมีโอกาสได้ไปร่วมสัมมนากับดีเซนเนอร์ชื่อดังท่านหนึ่งที่ให้ความกระจ่างว่า “ถึงแม้จะดูว่าดอกอะชะวะโอะเป็นดอกกลมๆ มีสีฟ้าหรือชมพูคล้ายๆ กันก็ตาม แต่ถ้าคุณครูผู้สอนหรือผู้ปกครองเด็กสอนให้เด็กสังเกตให้ดีว่าบางดอกมีลายขาวพาดด้านข้าง บางดอกมีลายบนกลีบต่างกันเล็กๆ น้อยๆ ฯลฯ พร้อมคุยให้เด็กๆ ฟังถึงพันธุ์กรรมที่หลากหลายตั้งแต่สมัยเอะโดะแล้ว การดูดอกอะชะวะโอะเป็นการบ้านของเด็กๆ จะมีค่ามากกว่าทุกวันนี้มาก”

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ดอกอะชะวะโอะสำหรับผู้เขียนจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แสดงความละเอียด และเพียรพยายามของคนญี่ปุ่นที่ต้องบอกว่าเป็น “พันธุ์กรรม” ถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ในสมัยเอะโดะพวกเขาไม่เคยรู้เรื่องกฎพันธุ์กรรมของเมนเดลเลย แต่จากความเพียรแยกเมล็ดปลูก และผสมเกสรกันปีแล้วปีเล่า ทำให้พวกเขาเข้าใจกฎดังกล่าวได้จากประสบการณ์ ทั้งยังถ่ายทอดความรู้เรื่องพันธุ์กรรมของดอกอะชะวะโอะ และพันธุ์กรรมความเป็นชนชาติที่ละเอียดมึนมานะให้ลูกหลานสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้อีกด้วย

สถานที่ชมดอกอะชะวะโอะในญี่ปุ่น

๖ เทศกาลอิริยะ อะชะวะโอะ มัทสุริ (Iriya Asagao Matsuri)

จัดขึ้นเป็นประจำจากเวลา 5.00 - 11.00 น. ทุกวันที่ 6, 7 และ 8 กรกฎาคม ที่วัดอิริยะ คิชะโมะจิน (ชินเงงจิ) (Iriya Kishimojin/Shingen-ji) ในตำบลอิริยะ เขตไดโต (Daito-ku) เดินทางจากสถานี Iriya/Tokyo Metro Hibiya Line เพียง 1 นาที ไม่เสียค่าเข้าชม

๖ เทศกาลชินโอซากา อะชะวะโอะ อิชิ (Shin Osaka Asagao-ichi)

จัดขึ้นเป็นประจำทุกต้นเดือนกรกฎาคมที่อาคาร Shin Osaka Yumesse City เดินทาง 5 นาทีจากสถานี Shin Osaka/Mido-suji Line หรือ JR ไม่เสียค่าเข้าชม

๖ นิทรรศการอะชะวะโอะเทน (Asagao-ten)

ที่ Japanese Garden ในสวนสาธารณะ Nansen เมืองซะไก (Sakai) ทางตอนใต้ของโอซากา จากกลางเดือนกรกฎาคมถึงราวปลายเดือนสิงหาคม เปิดจาก 9.00 - 17.00 น. หยุดวันจันทร์ เดินทางจากสถานี Mozu/JR Hanwa Line ราว 7 นาที ค่าเข้าชม 200 เยน

▲ กระถางดอกไม้ของเด็ก ป.1